

Hetedik díjazott

ANDRÁSFALVY BERTALAN

néprajztudósi és közéleti tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Andrásfalvy Bertalan 1931. novemberében Sopronban született. Édesanyja ötvös, édesapja kolozsvári születésű tisztviselő. Talán a szülői háttér is hozzájárult ahhoz, hogy egyetemi tanulmányait a pesti bölcsészkaron román-magyar-muzeológia szakon kezdje meg, amelyhez fölvette még a később főszakjává tett néprajzot. Tanulmányait a Rákosi-korszakban folytatta, amikor az erőszakos kolhozosítással halálra ítélt parasztgazdaságok és a paraszti életforma felszámolása rohamos ütemben zajlott. Andrásfalvy pedig évfolyamtársaival és barátaival Martin Györggyel, Pesovár Ferencsel és Ernővel, Istvánovits Mártonnal, Erdélyi Zsuzsannával, az 1956 nyarán Moldvában meglátogatott, barátjává lett Kallós Zoltánnal együtt arra szövetkezett, hogy föltárják, megőrizték, átmentsék a paraszti világ maradandó értékeit a jövőnek. Bartók és Kodály munkásságával mérhető az, amit ők végeztek a magyar néptánc, népballada, archaikus népi imádságok, népzene, népművészet területén. Olyan értékeket bányásztak elő és tettek közkinccsé, vittek be a köztudatba, amelyeket már majdnem mindenki veszni látott. Nem csoda hát, hogy eredményeikkel a hatvanas évek végétől lelkesítették a szürkeségtől szabadulni vágyó magyar ifjúság egy részét, a „nomád nemzedéket”, akik a magyar népi kultúra gyökereiből táplálkozva igyekeztek megújítani az építészetet, képzőművészetet, a költészetet, a filmet, tárgyi világunkat és az egész kulturális életet. A Kilencek költőcsoportja, az ifjakkak helyet adó Tiszatáj, Alföld, Mozgó Világ, Forrás, a Fiala Képzőművészek Stúdiója, a filmesek Balázs Béla Stúdiója és más szakmai műhelyek mellett a nomád nemzedék igazi központja ekkor a Zelnik József által vezetett Selyemgombolyító volt, ahol Andrásfalvy is gyakran megfordult. Zelnik felkérésére ő írta a nemzedék zászlóbontásaként 1976 táján megjelent *Régi és új formák* tanulmánykötetbe *A népművészetek helyes szemlélete* című bevezető tanulmányt, biztatva olvasóit a népművészet igazi értékeinek megismerésére, s ennek nyomán a közösségépítésre.

Andrásfalvy Bertalan néprajzi, szaktudományos és közéleti tevékenysége szoros egységben él és szervesen épül egymásra. Ő a tudás értelmét erkölcsi szempontból közelíti, a közjó felől ítéli meg. Ez tükröződik az 1979-ben Bibó-emlékkönyvbe írt *A magyarság életfája* című

kitűnő munkájában. Miután néhány mondatos láttelepet ad a Kárpát-medence minden magyar népcsoportjáról, azok történeti-demográfiai helyzetének alakulásáról és állapotáról, megállapítja a magyarság csökkenő életerejét, számát és arányát. Fájón ecseteli az egyre terjedő egykezés kártékony hatását mind az egyénre, a közösségre, s a nemzet egész jövőjére nézve. Végül erkölcsöt megújító műveltség és értékrend elsajátítására, értelmes áldozatvállalásra, több gyermek nevelésére bátorítja a szülőket, az ifjúságot.

Közéleti szerepvállalásai miatt gyakran került konfliktusba a másfajta véleményt nehezen tűrő hatalom képviselőivel. Ez szakmai karrierjét is befolyásolta. Másfél évtizedes kutatómunka után 1976-ban így került át az MTA Dunántúli Tudományos Intézetéből előbb a pécsi levéltárba, onnan pedig a Janus Pannonius Múzeumba, ahol nyolc évig vezette a néprajzi osztályt, s páratlan értékekkel gyarapította az intézményt. Rendkívül szerteágazó ismeretterjesztő tevékenységet látott el, bekapcsolódott a Honismereti Mozgalomba, segítette a táncház-mozgalom kibontakozását, tanított az egyetemen. *Magyar népismeret* című, történeszeknek írott sikeres néprajzi jegyzete hat kiadásban is megjelent. 1989-ben kapott megbízást a pécsi egyetem néprajzi tanszékének megszervezésére és vezetésére, amelyet - három éves miniszteri kitérő után – tavalyi nyugdíjazásáig közmegelegedéssel látott el.

A néprajztudomány szinte minden ágával foglalkozott, s néhány területen maradandót alkotott. Kiemelkedő művei: *A Duna mente népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében*, amelyért kandidátusi fokozatot (1971) kapott, valamint doktori értekezése *A magyarság gyümölcsészete* (1989) című munkája. Mindkét műve manának és jövőnek szóló üzenetként is felfogható, hiszen a táj, az ember és a közösség együttélését, harmóniáját, a gazdálkodási hagyományok célszerűségét, korabeli értékrendjét, s a mai világban is hasznosítható tanulságait mutatja be. Felnőtt fejjel, zsebében egyetemi diplomával levelező tagozaton még kertész üzemmérnöki képesítést is szerez, hogy gazdálkodástörténeti kutatásait kellő tudással folytassa. Talán nem véletlen, hogy nemrégiben, a pusztító tiszai árvíz kapcsán szélesebb szakmai körökben újból előtérbe kerültek Andrásfalvy múltbeli tapasztalatokra építő javaslatai. Ugyancsak szélesebb értelmiségi köröket készítettett eszmecserére a Tiszatáj 1973/8 számában közölt *Ellentétes értékrendek összeütközése és a polgárosodás* című tanulmánya. Ebben a különböző etnikumú baranyai népcsoportok és falvak vizsgálatán és megfigyelésén alapuló tanulmányában a szerző azt elemzi, hogy a más-más nemzetiségi közösségek egymásra figyelve, önazonosságukat megőrizni és egymástól különbözni akarván, hogyan tértek a piacgazdaság és a polgárosodás eltérő útjaira. Sok éven át Andrásfalvy volt a Magyar Néprajzi Társaság főtítkára, majd elnöke. 1983-ban megkapta a szakma legnagyobb

elismerését jelentő Györffy István Emlékérmét is. Másfélszáznál több publikációja jelent meg a különféle szaklapokban, kiadványokban, amelyekben szülőföldje a Dunántúl, fő kutatóhelye a Sárköz és lakóhelye Baranya mellett a Délvidék, a székelység, a palócság a csángók, a hazai nemzetiségek és a cigányok is helyet kapnak. Vizsgálta a Káli-medence községeinek népi kultúrájában végbement változásokat (1983) és a borkultúra alakulását is.

Az 1990. évi választások a keresztény, nemzeti pártok koalíciójának győzelmét hozták. A rendkívüli idők rendkívüli feladatok megoldására alkalmas személyiségeket követeltek. Ebbe az embert próbáló munkába kapcsolódott be és vállalt művelődésügyi és közoktatási miniszteri tisztséget Andrásfalvy Bertalan az Antall-kormányban. Sokan kérdezték akkor, vajon mi készítette a jó szándékú, de a közigazgatásban járatlan ötvenkilenc éves vidéki néprajztudóst, hogy elvállalja a pesti liberálisok által uralt és a média által leginkább ellenőrzött terület vezetését. S valóban: még szinte meg sem száradt a tinta miniszteri kinevezésén, amikor egyes hazai újságok már a leváltását híresztelték, és alig hangzott el első miniszteri nyilatkozata, máris „bigott katolicizmusát”, „konzervatív és nacionalista szemléletét” ostromozták, immár a parlament soraiból. Néphagyomány és nemzeti művelődés című írására (Hitel 1989/4) utalva gúnyosan írták a lapok, hogy !Lesz itt csüddöngölés!”. A liberális pártok, amikor tehették, okkal vagy ok nélkül tüntetéseket szerveztek ellene, akárcsak az Antall-kormány ellen. Andrásfalvy ebben az ellenséges légkörben nem hátrált meg, olykor a betegségig gyötörve magát, rendületlenül tette a dolgát, szolgálta a nemzeti megújodást, amelyre ifjú korától elszegődött.

Andrásfalvy külföldi szereplései sikeresek voltak, partnereire és hallgatóira jó benyomást tett, s részben ennek is köszönhető, hogy az egykori szocialista táborból a legtöbb oktatási-kulturális segílyt és támogatást hazánk kapta az európai országoktól. Kulturális jelenlétünk a világban fölerősödött, látványosan nőttek ösztöndíjas lehetőségeink, kiutazásaink, külföldi cserekapcsolataink. A külföldi partnerek segítségével – több mint ezer idegen nyelvtanár és lektor közreműködésével, a több ezer orosz tanár nyelvi átképzésével – minisztersége alatt viszonylag zökkenőmentesen áttértünk a kötelező oroszról a szabadon választható idegen-nyelvi oktatásra hazánkban. Minisztersége alatt megkezdődött a demokratikus művelődés és oktatás törvényi alapjainak lerakása, áttértek a monopolizált tankönyvkiadásról a tankönyvpiaci rendszerre, átírták a tankönyvek jelentős részét. A minisztériumi támogatások növekvő hányadát nyilvános pályázatok, illetve az újonnan létrehozott alapítványok (Magyar Mozgókép Alapítvány, Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány,

Illyés Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap.) révén értékelvűen kezdték elosztani, biztosítva a társadalmi ellenőrzést. A liberális pártok támadásai közepette megtörtént a fakultatív hittanoktatás engedélyezése, az egyházi javak és épületek visszaszolgáltatásának megindítása, az egyházi iskolák és tanulók számának érzékelhető gyarapodása, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megszervezése. A miniszter személyesen is foglalkozott a hazai nemzetiségek kiemelt művelődésügyi támogatásával, a határon túli magyarok kulturális segélyezésével és a számukra létesített Márton Áron Kollégium beindításával. Törődött az iskolák körzetesítésekor megszüntetett falusi kisiskolákkal, amelyekből több mint félszáz ekkor éledt újjá, foglalkozott a tanulólétszám növelésével, az esélyek közelítésével, a lemaradások mérséklésével; a felsőoktatás tartalmi és szerkezeti megújítása kérdéseivel.

Andrásfalvy Bertalan szelídségével, emberségével partnerei, ellenségei, olykor munkatársai is visszaéltek, de az általa lényegesnek tartott ügyekben tanúsított makacs következetességét, igazságszeretetét, szolidaritását meglepődve fogadták és nehezen viselték el. 1993 augusztusában Balatonszárszón *Nyelveiben él a nemzet* című előadásában az érzelmi-erkölcsi nevelés fontosságára, bölcs mértéktartásra intve így fogalmazott: „A nemzeti lelket nem a másik nemzeti lélek veszélyezteti, a nemzeti kultúrát nem a másik nemzeti kultúra fenyegeti, hanem az anyanyelvek vesztesének tény....A nemzeti kultúrák ellensége minden univerzalizmus, internacionalizmus, kozmopolitizmus, „nemzetek felettiség”, ami nem egyéb mint érzelmi kultúrátlanság, felszínesség, mely egy kis csoport hatalmát szolgálja ... Az érzelmileg kultúrátlanság már csak durva és erős hatásokra reagál: üvöltő, zenének nevezett hangzavarra, akciós filmre, horrorra, szemérmetlen szexre, melynek a gyakorlatban megfelel a másokkal szembeni türelmetlenség, brutalitás, idegengyűlölet a közéletben, a magánéletben, a politikában .Végül azzal zárta beszédét, hogy áldást kért azokra, „akik nemcsak megállapítják tehetetlenségünket, hanem fel is vállalnak a felelősség, a döntés kockázatából és a vezetés rettenetes terhéből valamit...Miért nem vezet ennyi áldozat, ennyi elszánás és jóakarat eredményre? Talán nem vagyunk elég tiszták! Vallom, hogy nincs kétféle vagy többféle erkölcs, nincs külön erkölcs a gazdaságban, a családi életben és nincs külön erkölcs a politikában. Aki a legszeretettebbét meg tudja csalni, az másokat is meg tud. Csak tiszta ember kezéből fogadjunk el programot és politikát! Itt Szárszón pedig hajtsuk meg fejünket és kezdjük magunkon a rendszerváltást!”

Andrásfalvy Bertalan fáradhatatlan nemzetnevelő, aki a magyar közösség látó szemeként teljesíti értelmiségi hivatását. Néprajztudósi és közéleti munkássága Magyar Örökség.

Bakos István

tanár

Életrajz

Andrásfalvy Bertalan (*1931. november 17. Sopron) etnográfus. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán román-magyar-muzeológia-néprajz szakon végéz, majd kertész üzemmmérnöki diplomát is szerez. 1954-1955: a Néprajzi Múzeum segédmuzeológusa, 1955-1960: Szekszárdon muzeológus, 1960-1976: Pécsen a Dunántúli Tudományos Intézet munkatársa, 1976-1977: a Baranya Megyei Levéltár főmunkatársa, 1977-1985: a Pécsi Janus Pannonius Múzeum néprajti osztályának vezetője, 1989-1990: a Pécsi Janus Pannonius Egyetemdocense, a néprajzi tanszék megszervezője, 1990-1993: művelődési és közoktatási miniszter, 1993-: egyetemi tanár a pécsi tudományegyetemen.